

9. Сексологічна енциклопедія // доступно на: <http://dic.academic.ru>.
10. Семенова В.В. Качественные методы: введение в гуманистическую социологию. – Москва: Добросвет, 1998.
11. Шилина Н.А. Трансформация маскулинности в российском обществе (Социокультурный анализ): Дис. .канд.социол.наук: 22.00.06. – Ростов-на-Дону, 2005.
12. Штомпка П. Визуальная социология. Фотография как метод исследования: учебник // пер. с польск. Морзовой Н.В., авт.вступ.ст. Покровский Н.Е. – Москва: Логос 2007.
13. Barthes R. Elements of Semiology. - New York: Hill and Wang. 1967.
14. Barthes R. The Photographic Message // Image. Music. Text. Essays selected and translated by S. Heath. – L.: Fontana Press, 1990.
15. Connell R.M. Masculinities // Berkley, University of California press, 1995.
16. Men`s Health // о нас, доступно на: <http://www.mhealth.ru/about>.

УДК 316.347=214.58

А. Я. Шевченко

**ПОВСЯКДЕННИЙ СВІТ ЦИГАНСЬКИХ ЕТНІЧНИХ ГРУП «ЛОВАРІ»
ТА «КРИМИ» (НА ОСНОВІ ВКЛЮЧЕНОГО СПОСТЕРЕЖЕННЯ)**

**THE EVERYDAY LIFE OF THE ROMANI ETHNIC GROUPS «LOVARI»
AND «KRYMY» (BASED ON THE RESULTS OF INVOLVED OBSERVATION)**

Стаття присвячена вивченню соціокультурних особливостей циганських субетносів «ловарі» та «крими». Дане дослідження може являти інтерес для етносоціологів, етнографів, соціальних антропологів та представників інших суміжних галузей науки.

Ключові слова: *циганська етногрупа («нація»), «крими», «ловарі», соціокультурні особливості, повсякденне життя.*

This article is devoted to studying sociocultural features of the Romanyethnic groups «Lovari» and «Krymy». The research can be interesting for ethnosociologists,ethnographers,social antropologists and specialists in relevant areas of science.

Key words: *Romani ethnic group («nation»), «Lovari», «Krymy», sociocultural features, everyday life.*

Програма дослідження «Повсякденний світ циганських етнічних груп «ловарі» і «крими»»

Проблемна ситуація: перевага в сучасному українському суспільстві негативного ставлення до циганських етногруп, яке, найчастіше, не має реальних підстав.

Об'єкт дослідження: представники етногруп «ловарі» і «крими» (християнського віросповідання), низького і середнього матеріального достатку, які проживають на території Харківщини.

Предмет дослідження: повсякденне життя циганських сімей етногруп «ловарі» і «крими» на території Харківщини.

Мета дослідження: вивчити дані субетноси «зсередини».

Завдання дослідження: 1) оцінити адекватність ставлення до них основного населення України; 2) виявити рівні самоідентифікації кожної з досліджуваних циганських етногруп.

Завчасні гіпотези:

1. сучасні соціокультурні умови стирають історично сформовані відмінності між етногрупами, в результаті чого, у кожної з них більше розвинена ідентичність на рівні етносу (рома), ніж на рівні своєї етногрупи;

2. етнічна група «крими» є більш закритою ніж «ловарі», оскільки довгий час перебувала під впливом мусульманської культури, і, як наслідок, в середовищі кримів ставлення до основного населення України більш негативно.

Інтерпретація основних понять:

1) *Етнічна група (етногрупа)* – група людей, що володіє загальною етнічною самосвідомістю, що розділяє спільну назву і елементи культури і перебуває у фундаментальних зв'язках з іншими спільнотами.

2) *Повсякденний світ* – поняття використовується для позначення світу повсякденності таким, яким він уявляється звичайним людям. Головною його особливістю є сприйняття того аспекту соціального життя, який постає в якості незаперечного, само собою зрозумілого, буденного. У цьому його відмінність від інших світів соціального життя, наприклад світу науки або релігії.

Метод дослідження: Етнографічний. Основні джерела інформації: включене спостереження, неформальні інтерв'ю у формі вільної бесіди, біографічні інтерв'ю.

Коротка історична довідка. Формування і становлення циганської етногрупи «ловарі» відбувалося здебільшого на території Угорщини. На початку XIX століття міграції ловарів відбувалися в основному в межах Австро-Угорщини [8]. У середині XIX століття почалося переселення ловарів в країни Східної і Західної Європи та Америки [8]. До Росії ловарі переселилися за одними джерелами у 30-х [8], а за іншими у 70-х [2] роках XIX століття, частково – через Польщу і Білорусію, частково через Західну Україну.

Етнонім етногрупи «крими» зумовлений, тим, що формування її відбувалося в більшій мірі на Кримському півострові, де вони проживали приблизно з першої половини XVII століття [10]. Саме там крими прийняли мусульманство, а також зазнали суттєвого культурного впливу кримських татар на свій діалект, стиль одягу, звичаї і традиції. Поступове розселення кримів по території Росії і країнам колишнього СРСР відбулося після приєднання Кримського півострова до Російської імперії [10].

Соціальні характеристики

Гендерні ролі і ставлення до них. Обов'язки ловарської жінки досить великі. У коло жіночих обов'язків включені ведення домашнього господарства, виховання дітей, матеріальне забезпечення сім'ї. Вся важка робота також є прямим обов'язком заміжньої жінки, особливо в малозабезпечених сім'ях. Жінки найчастіше самотійно ведуть будівельні та ремонтні роботи, пересувають важкі предмети та ін. Виконання жінкою всіх фундаментальних обов'язків не підвищує її статусу в сім'ї. Навпаки, її соціальне становище можна охарактеризувати як найнижче. Главою сім'ї вважається чоловік, незважаючи на відсутність у нього прямих обов'язків. Всіляка робота, виконувана чоловіком, є виключно проявом його доброї волі. Будь-які дії чоловіка вважаються вірними «апріорі». Ловарські жінки вкрай обмежені в правах. Сімейне насильство в середовищі ловарів не вважається девіацією. Значно відрізняється ситуація в сім'ях ловарів-бізнесменів, з високим матеріальним достатком. У таких сім'ях чоловік забезпечує сім'ю і статус «годувальника» є предметом його гордості. Випадки сімейного насильства в багатих ловарських сім'ях зустрічаються значно рідше. Однак, об'єктом мого аналізу були в основному сім'ї низького і середнього достатку. За результатами дослідження, багато ловарських жінок (від 15 до 30 років) вважають кращим шлюб із

представником слов'янського населення, тому що, на їхню думку, статус жінки в такій сім'ї значно вище і нормою вважається матеріальне забезпечення сім'ї чоловіком. В особистих бесідах з вагітними ловарськими жінками (від 17 до 25 років), вдалося виявити їх ставлення до гендерної нерівності. Більшість вагітних жінок (від 17 до 25 років), на питання про те, дитину якої статі вони вважають за краще, відповіли «хлопчика», аргументуючи тим, що дівчаток їм шкода, через принижене соціальне становище. Багато матерів дівчаток також вважають кращим шлюб із російським чоловіком для своїх дочок. Проте шлюб із представниками інших циганських етногруп розглядається як не бажаний для жінок, і подібні випадки вкрай рідкісні. З боку чоловіків подібні шлюби допускаються, але шлюби з не-циганками полягають незрівнянно частіше, ніж з циганками інших етногруп. Подружня невірність допускається тільки з боку чоловіків.

В даний час відбувається переоцінка цінностей серед ловарських жінок. Про це свідчить збільшення віку вступу в шлюб (17-20 років), а так само більш негативне ставлення до способу життя ловарських чоловіків.

На відміну від ловарів, для кримів є нормою матеріальне забезпечення сім'ї чоловіком. Жінка може працювати за власним бажанням. В її обов'язки входить також робота по дому (приготування їжі, прибирання приміщення і виховання дітей). Вся важка робота є прямим обов'язком чоловіка. Крім того, чоловіки-крими охоче готують і сидять з дітьми. Це не є їхнім обов'язком, але, на відміну від ловарів, не вважається ганебним виконувати «жіночу роботу». Сімейне насильство вважається девіацією. І, хоча крими не приховують, що дане явище має місце в окремих сім'ях, ставлення до сімейного насильства вкрай негативно і засуджується спільнотою. Подружня зрада з боку жінки заборонена, однак, і з боку чоловіка, суворо засуджується громадськістю.

Соціальний статус заміжньої жінки зростає прямо пропорційно кількості років, прожитих в шлюбі. «Стара дружина», тобто жінка, яка живе у шлюбі більше 5 років, вже має право з'являтися на чоловічій половині будинку під час свят, а також сидіти за одним столом з чоловіками. На великі свята прийнято накривати 2 столи, і жінки сидять окремо від чоловіків. Феміністичні настрої серед жінок-кримок відсутні, до гендерної рівності вони не прагнуть. Та й відкриті прояви гендерних дискримінацій відсутні. Шлюби із слов'янським населенням серед

чоловіків досить поширені, серед жінок заборонені. Самі кримки не висловлюють бажання вступити в шлюб з не-циганом, практично всі жінки відзначають, що не сприймають «гадже» як можливе подружжя. Шлюби з представниками інших циганських етногруп серед чоловіків дозволені, серед жінок не допускаються. Кримські жінки підкреслюють неможливість подібного шлюбу. Тим не менш, досліджуючи інші циганські етногрупи, мені доводилося зустрічати «змішані» шлюби, тобто шлюби між кримською жінкою і чоловіком іншої циганської «нації». У процесі спілкування з кримками зі змішаних шлюбів, мені вдалося з'ясувати, що такі шлюби відбуваються без дозволу батьків і є порушенням заборони. Але, санкції з боку спільноти не є такими строгими, тобто відновлення статусу жінки, яка порушила заборону, в очах кримської спільноти можливо після деякого часу. Значно змінився вік вступу в шлюб (з 15-19 років до 20-24 років). Вітається свідомий і раціональний вибір шлюбного партнера.

Табл.1

Гендерні ролі

	Ловарі	Крими
Обов'язки жінки	<ul style="list-style-type: none"> • Робота по дому (у т. ч. важка). • Виховання дітей. • Матеріальне забезпечення сім'ї. 	<ul style="list-style-type: none"> • Робота по дому (за винятком важкої). • Виховання дітей. • Матеріальне забезпечення сім'ї за бажанням жінки.
Обов'язки чоловіка	Відсутні	<ul style="list-style-type: none"> • Матеріальне забезпечення сім'ї. • Важка робота по дому. • Допомога в домашніх справах (приготування їжі, виховання дітей) за бажанням

Ставлення до «своїх» і «чужих» («Свої» - виключно представники даної етногрупи. «Чужі» - не-цигани і цигани інших етногруп).

Безумовно, в середовищі ловарів існує статусна ієрархія, на підставі вікової та гендерної ознак, з урахуванням добробуту сім'ї. Найважливішою ознакою вважається вікова. Але незалежно від соціального статусу кожного окремого члена спільноти, для них в рівній мірі священні принципи групової згуртованості, взаємодопомоги та «кругової поруки». Ловарі нерідко беруть дітей на виховання з багатодітних сімей (5 і більше дітей) своїх родичів, іноді оформляючи їх юридично як власних. У свята багаті сім'ї накривають величезні столи, куди може прийти будь-який член спільноти. Навіть самі бідні сім'ї без зволікання віддають останні гроші, у разі необхідності надання екстреної допомоги своїм одноплемінникам. Це пов'язано в першу чергу з розвиненою у ловарів «ми-ідентичністю».

У кримів також присутня сувора статусна ієрархія. Однак, на перший план часом виходять людські взаємини (наприклад, невістка може сприйматися як рівноправний член сім'ї). Також присутні принципи єдності і згуртованості. Дуже цінуються відданість і взаємовиручка.

У міжетнічних конфліктах обидві етногрупи дотримуються стратегії поведінки «один за всіх і всі за одного».

Ставлення ловарів до слов'янського населення можна охарактеризувати як нейтральне. Можна сказати, що до «гадже» застосовується «подвійна мораль». Вони не розглядаються як частина ловарського співтовариства, і тому, обман по відношенню до них не вважається неморальним. Однак при інтеграції не-циганів в циганське співтовариство за допомогою шлюбу або кумівства, їх статус докорінно змінюється. Вони переходять в статус родичів і ставлення до них, фактично, нічим не відрізняється від ставлення до інших членів спільноти, які займають схожу статусну позицію. Вони стають повноправними членами ловарської спільноти, ідентифікуються співтовариством як «свій». Шлюб з «гадже» кращий в основному для ловарських жінок. Ловарські чоловіки одружуються з представниками інших національностей набагато рідше за жінок, частіше за все відносини чоловіки-ловаря з «гаджі» не розглядаються ловарським співтовариством як серйозні. Що ж стосується ставлення до інших циганських етногруп, то сприйняття їхніх культур у ловарів вкрай стереотіповано. Соціальна дистанція між ловарями та іншими

циганськими етногрупами незрівнянно більше, ніж між ловарями і нециганами. Ловарі насправді є однією з найбагатших циганських «націй», і це становить предмет їхньої гордості. Ловарі навмисне позиціонують себе як найбагатшу циганську націю, і намагаються всіляко підтримувати сформований імідж в очах інших циганських «націй». Зрозуміло, це дещо загострює взаємовідносини з їх представниками, яких ловарі іменують терміном «буга'ря» (од. ч.: ч.р. «бугарі», ж.р. «бугариця»). Цей термін не є образливим, він швидше відображає соціальну дистанцію і вказує на той факт, що інші циганські етногрупи в очах ловарів практично не диференціюються. Шлюби між чоловіками-ловарями і «бугарицями» можливі, але є рідкістю. Шлюби «бугарі» і ловарьки практично не зустрічаються. У цілому, при повсякденній взаємодії ловарі воліють контактувати з нециганським населенням. Ставлення до «бугаря» більш насторожене і упереджене. Багато ловарів воліють не мати з ними близького сусідства. При пошуку житла ловарськими сім'ями, фактор проживання на одній вулиці представників «бугаря» часто розглядається як негативний. Крими в очах ловарів є консервативною і замкнутою спільнотою з досить «дикими» законами, відповідними ісламським країнам.

Крими відрізняються більшою толерантністю і об'єктивністю у відношенні як до нециганів, так і до циганів інших етногруп. Національна ознака сприймається ними як вторинна, на перший план виходять особисті якості індивіда. За словами більшості опитаних кримів: «В каждой нации есть свои сволочи' и хорошие люди» (тут і далі цитати наводяться мовою, якою користувалися інформанти). Крими можуть допускати в своє коло «гадже», так само як і циган інших «націй», не лише на правах родича за допомогою шлюбу, але і на правах друга. Статус друга, або ж друга сім'ї є для кримів дуже високим. Він надається індивіду на підставі моральних якостей, системи цінностей і стилю поведінки, аскриптивні ознаки в більшості випадків ігноруються. Друзі кримів користуються великим ступенем довіри, мають можливість вивчити їх діалект циганської мови, а також, можуть розраховувати на допомогу (в т. ч. матеріальну) в різних несприятливих ситуаціях. З друзями крими завжди чесні, щирі і відкриті, не проявляють меркантильності. Аналогічний стиль поведінки очікується і від друзів. Статус друга при втраті відновленню не підлягає. Ставлення кримів до представників інших націй, що вступили з ними в спорідненість

за допомогою шлюбу (рідше кумівства) повністю детерміновано особистими якостями, поведінкою, дотриманням норм кримської спільноти, інтегрованим в їх середовище індивідом. На відміну від друзів, до родичів (а найчастіше це невістки), пред'являються більш суворі вимоги, аж до дотримання стилю одягу. Сприйняття кримами інших циганських етногруп в цілому, а не окремих їх представників, також досить стереотіповано. Однак різні циганські етногрупи сприймаються кримами вже диференційовано, і ставлення до них не є гомогенним. Деякі з них в очах кримів мають більш соціально привабливий образ, ніж інші, а деякі взагалі прирівнюються кримами до «гадже». Але зауважимо, що практично всі вони сприймаються кримами без агресії. До більшості циганських етногруп крими відносяться нейтрально, до деяких, яких вважають близькими за якими-небудь культурними проявами, позитивно. А етногрупи, інформація про які в дефіциті, або ж є спірною, викликають у кримів непідробний інтерес. Ловарів крими характеризують як «майже росіян» (це обумовлено відсутністю у ловарів національного костюма, а також більш сучасним одягом жінок). Сприйняття слов'янського населення кримами не можна однозначно охарактеризувати як негативне. Тим не менш, соціальна дистанція у кримів більше зі слов'янським населенням, ніж із циганським (незалежно від етногрупи).

Освіта і ставлення до неї. Рівень освіти серед представників обох розглянутих етногруп вкрай невисокий.

У ловарів старшого покоління (від 30 років) випадки отримання шкільної освіти поодинокі. Освіченими вважаються представники спільноти, які закінчили 3-4 класи середньої школи. Більшість все-таки володіє навичками письма і читання по складах. В даний час освіта розглядається як необхідність. Мотивацією для забезпечення освіти своїм дітям в окремих ловарських сім'ях є неможливість працевлаштування без освіти. Однак неписьменні представники старшого покоління прагнення до придбання елементарних навичок читання і письма не виявляють. За останній рік кількість ловарських дітей, відданих в школу, зросла, проте їх відсоток відносно загальної чисельності залишається мізерно малим. Освіта не сприймається ловарями як загроза їх традиційному укладу життя або як процес асиміляції. Причина відсутності прагнення до отримання повної середньої освіти швидше криється в тому, що більшість батьків-ловарів не бачать в цьому перспективи для своїх дітей. Вважається

достатнім початкова освіта (максимум 3-4 класи). Книги в ловарських оселях є рідкістю. Тим не менш, у багатьох оселях є Біблія, яку читають грамотні ловарі.

Серед кримських циган рівень освіти значно вище. Освіта досить поширена серед чоловіків-кримів (практично всі отримують від 5 класів до повної середньої освіти). Серед жінок-кримок освіта не настільки поширена. Багато хто з них не володіє навіть навичками читання та письма. Це детерміновано швидше суб'єктивними факторами, такими, як ціннісні орієнтації та особисте небажання. Проте в даний час серед дорослих кримок також робляться спроби навчитися читати і писати. Освіта починає розглядатися не тільки як необхідність, а й як цінність. Простежується тенденція зростання рівня освіти серед кримів: у школу віддають практично всіх дітей 6-8 років, як хлопчиків, так і дівчаток. Освіта не сприймається кримами як загроза традиційному укладу, навпаки, вона є необхідною для їх основної сфери діяльності – торгівлі. Основною мотивацією для отримання освіти є підвищення матеріального добробуту, незручності в повсякденному житті (неможливість самостійно скористатися послугами пошти і т. д.), і, крім того, додаткову мотивацію створює інтерес до книг. Інтерес до книг також присутній у грамотних кримок. Їх цікавлять сучасні видання різних жанрів. З великим інтересом сприймають літературу про циганів.

Табл. 2

Ставлення до «своїх» і «чужих»

	Ловарі	Крими
Ставлення до «своїх»	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Наявність чіткої статусної ієрархії на підставі вікової, гендерної та матеріальної ознак. ❖ Високий рівень групової згуртованості, принцип допомоги ближньому. 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Принципи аналогічні ловарським.

<p>Ставлення до циган іншої етногрупи</p>	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Сприйняття вкрай стереотіповане, насторожене, упереджене. ❖ Схильні всіляко підкреслювати свою перевагу. ❖ Рівень соціальної дистанції значно вище, ніж між Л. і основним населенням України. 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ У сприйнятті більш толерантні і об'єктивні ❖ Оцінюють індивіда на підставі його особистих якостей. ❖ Рівень соціальної дистанції менше ніж між К. і основним населенням України.
<p>Ставлення до «гадже»</p>	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Сприймають як «чужих», але без агресії. ❖ Застосовується «подвійна мораль». ❖ Можливо їх включення в співтовариство за допомогою шлюбу або кумівства. 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Ставлення повністю детерміновано стилем поведінки індивіда і його особистими характеристиками. ❖ Можливе включення в співтовариство також у статусі «друга».

Знакові характеристики

Мова і мовлення. Рідною мовою ловарів є ловарський діалект циганської мови. Саме на ньому відбувається спілкування всередині етногрупи. Його характерною рисою є значний вплив угорської мови, зокрема на лексикон. З російської мови запозичена, в основному, сучасна лексика, тобто пов'язана з назвою продуктів сучасного суспільства (найменування побутової техніки і т. д.). Ловарський діалект є мовою «первинної соціалізації». Діти практично не чують російської мови до 3-х

– 5-ти років. Російська мова служить засобом комунікації з корінним населенням, або ж представниками інших циганських етногруп. Застосовується також для цитування російськомовного населення.

Російською ловарі говорять з помітним акцентом, зберігаючи характерну «ловарську» вимову. Фрази, сказані ловарями російською мовою, дослівно переведені з їх рідного діалекту, тобто є фразами ловарського діалекту, в яких циганські слова замінено відповідними російськими. Зберігається ловарська структура речень і артикуляція.

Таким чином, ловарі справляють враження іноземців, які не володіють граматиною російської мови в достатній мірі. Для російськомовного населення подібні висловлювання звучать досить незвично. Ось деякі з них: «Целый день она нервы дает мне!», «Вот суп, поставь себе в тарелку, сколько хочешь», «Ты знаешь, она ж обратно беременная!».

Українською мовою більшість ловарів не володіють, або ж володіють лише на рівні пасивного сприйняття. Нецензурні вирази в повсякденній мові ловарів не є рідкістю. Мат використовується не тільки для вираження крайнього несхвалення або негативної характеристики чого\кого-небудь. Нецензурні вирази широко використовуються у спілкуванні, не маючи образливого підтексту. Мова ловарів дуже консервативна. Її збереження є для ловарів однією з основних цінностей. До вивчення їх діалекту усіма, хто не є членом їх спільноти, ловарі відносяться несхвально.

Крими у колі громади розмовляють на кримському діалекті циганської мови. Хоча їх діалект зазнав значний вплив татарської мови, російськомовних «вкраплень» у ньому значно більше, ніж у ловарському діалекті.

Циганська мова кримів набагато розбірливіше за ловарську, їх вимова набагато ближче до звичної слов'янському населенню мови: вони говорять значно повільніше за ловарів, і чіткіше вимовляють слова. Російською мовою крими говорять практично без акценту. Вони однаково добре володіють обома мовами. І, незважаючи на те, що мова внутрішньогрупового спілкування – циганська, крими нерідко переходять на російську мову навіть при спілкуванні з родичами, а також при вихованні дітей. Мат вживається, в основному, щоб підкреслити негативні властивості об'єкта/явища.

Мова і мовлення

	Ловарі	Крими
Мова первинної соціалізації	Ловарський діалект циганської мови	Кримський діалект циганської мови / російська
Російська мова	Розуміють, розмовляють з помітним акцентом	Розуміють, розмовляють без акценту
Володіння українською мовою	Не володіють	На рівні пасивного сприйняття
Вживання нецензурних виразів	Широко використовується у повсякденному житті, без негативного підтексту	Вживаються для підкреслення негативних властивостей об'єкта або явища

Віросповідання. Ловарі, які соціалізувалися на пост-радянському просторі, в більшості своїй, є православними християнами. У кожній ловарській оселі обов'язковою є наявність «червоного кута» (додаток: рис. 5), де стоять ікони. Періодично ловарі відвідують православні храми, відзначають церковні свята. Віра займає далеко не останнє місце в їхній системі цінностей.

Основне населення кримських циган позиціонує себе як мусульман, що детерміноване історично минулим даного народу, і впливом культури кримських татар. Християнські родини також зустрічаються, однак вони нечисленні. Кількості досліджуваних мною мусульманських сімей, на даний момент недостатньо, щоб екстраполювати отримані результати на всю генеральну сукупність. Однак деякі з моїх інформантів-мусульман визнають, що запозичили лише зовнішні прояви, на рівні традицій, і про «ідеологічний стрижень» ісламу вони мають не дуже чіткі уявлення. Вони не релігійні, і не фанатичні, що допомагає уникнути конфліктів з родичами, які сповідують християнство. Слід сказати, що об'єктом мого дослідження є в основному християнські родини. Вони не тільки добре інформовані про християнську ідеологію (окремі читали Біблію), але і

повністю розділяють її. Вони відвідують православні храми, і до питань віри ставляться вкрай серйозно. Шлюби між кримами різного віросповідання полягають, як правило, вільно і безперешкодно.

Національний костюм

Певного національного костюма ловарі не мають. І в повсякденному житті і на інших великих святах ловарські жінки одягаються досить сучасно (додаток: рис.1 і рис.2). Як правило, це спідниці або сукні дуже сучасних фасонів, не нижче коліна. Спідниці «до підлоги» ловарські жінки вважають пережитком минулого, такі спідниці вони асоціюють в першу чергу з жінками-кримками. У повсякденному житті допускається носіння штанів і джинсів. Жіночі зачіски досить одноманітні: довге волосся, зібране в хвіст на потилиці або ж підібране наверх. Розпущене волосся допустиме, але зустрічається рідко.

Кримські жінки мають національний костюм, у якому досить чітко проявляється вплив культури Сходу (додаток: рис.3). Одягають національний костюм тільки на великі свята. Повсякденним одягом є довгі спідниці «до підлоги» і кофти сучасних фасонів (додаток: рис. 4). Короткі рукави допустимі. Молоді дівчата можуть з'являтися в штанях або брюках виключно у вузькому сімейному колі. Волосся завжди підібране догори, рідше зібране у хвіст. Заміжні жінки носять на голові хустки, зав'язані особливим чином.

Чоловіки обох етногруп національного костюма не мають і в повсякденному житті одягаються сучасно.

Висновки. Хоча етногрупи «ловарі» і «крими» представляють один етнос – «рома», соціокультурні відмінності між ними очевидні. Кожна етногрупа має свої специфічні особливості, що характеризують її: від зовнішніх культурних проявів (мова, одяг та ін.) до різних рівнів самоідентифікації. Завчасна гіпотеза № 1 «сучасні соціокультурні умови стирають історично сформовані відмінності між етногрупами, в результаті чого, у кожної з них більше розвинена ідентичність на рівні етносу (рома), ніж на рівні своєї етногрупи» не підтвердилася. На підставі проведеного дослідження ми можемо зробити припущення, що ловарі ідентифікують себе, в першу чергу, зі своєю етногрупою. Для кримів первинною є ідентифікація з етносом «рома». Різніми є шляхи їх адаптації до умов зовнішнього соціокультурного середовища.

Важливо відзначити, що причиною багатьох соціальних проблем, які відчувають представники циганських етногруп на сучасному етапі, є високий рівень соціальної дистанції між циганським і слов'янським населенням. Однак, за результатами дослідження можна припустити, що ставлення кримів до основного населення України більш об'єктивно і менш упереджено, ніж ставлення ловарів. Інтеграція до спільноти кримів для «гадже» виявилася допустимою. У середовищі досліджуваних сімей не було зафіксовано високого рівня агресії по відношенню до слов'янського населення, або ж випадків відкритого її прояву, кримінальної діяльності та інших правопорушень. Підстави для однозначно негативного сприйняття досліджуваних циганських етногруп в ході дослідження не було виявлено.

Література

1. Арбеніна В.Л. Етносоціологія: Навчальний посібник. – Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2009.
2. Бессонов Н. Цыгане на постсоветском пространстве. // Доступно на: <http://gypsy-life.net/likbez.htm>
3. Горбачова О. Феномен ксенофобії крізь призму соціологічних трактовок та пояснень // Доступно на: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=91&c=2221>.
4. Девятко И. Ф. Методы социологического исследования. // Доступно на: <http://lib.socio.msu.ru/1/library>
5. Євтух В. Б. Міжкультурний діалог: ефективний конструкт інтегративного розвитку полі етнічних суспільств // Політичний менеджмент, №3. –2009.
6. Ионин Л. Г. Социология культуры. – Москва: Логос, 1998.
7. Семенова В. В. Качественные методы: введение в гуманистическую социологию. – Москва: Добросвет, 1998.
8. Цветков Г. История и социальное развитие цыган-ловаря. //Доступно на: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/nzzpmv/2008_15/index.htm
9. Щепанская Т. Б. Молодежные сообщества // Современный городской фольклор. – Москва: РГГУ, 2003.
10. Toropov V. G. Crimean Roma: Language and folklore. –Ivanovo: “Unona” Publishing house, 2010.
11. Yevtukh Volodymyr: Roma in Ukraine: Ethnodemographical and Sociocultural Contexts // Roma in Central and Eastern Europe, №9 – 2009.